

ความทันสมัยของกล้องถ่ายภาพและภาพถ่าย

ประเทศอินโดนีเซียในยุคอาณานิคม

Modernity of Camera and Photographs
of Indonesia during in Colonial Era

5

วันที่รับบทความ : 10 เมษายน 2562
Received: April 10, 2019

วันที่แก้ไขบทความ : 30 มิถุนายน 2562
Revised: June 30, 2019

วันที่ตอบรับบทความ : 10 กรกฎาคม 2562
Accepted: July 10, 2019

วิภาภรณ์ ห้วยเวชศาสตร์¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายในการนำเสนอที่เกี่ยวกับการทำความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์ประเทศเพื่อนบ้านในอุษาคเนย์ โดยกล่าวได้ว่าเป็นวาระหนึ่งที่สำคัญต่อแวดวงการศึกษาทางสายสังคมศาสตร์ในปัจจุบัน โดยในบทความนี้จะชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการความทันสมัยในด้านเทคโนโลยีการถ่ายภาพ และภาพสะท้อนเรื่องราวทางสังคมผ่านภาพถ่ายของประเทศอินโดนีเซียในยุคอาณานิคม ซึ่งภาพถ่ายดังกล่าวได้กลายเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์อีกประเภทหนึ่งที่ถูกนำมาศึกษาตีความประเด็นต่าง ๆ และมีบทบาทอย่างมากในการสร้างวาทกรรมทางสังคมให้กับประเทศที่อยู่ภายใต้การปกครองของประเทศเจ้าอาณานิคม

คำสำคัญ : ความทันสมัย, ภาพถ่าย, อินโดนีเซีย, อาณานิคม

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
Corresponding author, E-mail: wipaporn.ningrum@gmail.com

Abstract

This article aimed at the presentation history of understanding towards the history of the neighbor countries in Southeast Asia, Which could be said that it was one of an important agenda for current social science education. This article would point out the development of modernity of cameras and photographs of Indonesia during the colonial era. By which those photographs has become one type of evidence that had been used to study the past in various issues and played a vital role towards social discourse creation for the countries under the rule of the colonial countries.

Keywords : Modernity, Photographs, Indonesia, Colonial

บทนำ

ความทันสมัยที่เกิดขึ้นในประเทศอินโดนีเซีย มีจุดเริ่มต้นมาจากการเข้ามาของอาณานิคมตะวันตกที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ยังดินแดนที่มีสมยานามว่า “หมู่เกาะเครื่องเทศ” แห่งนี้ เมื่อเข้าสู่การสถาปนาอำนาจอย่างเข้มข้น นอกจากการเข้ามายึดครองเพื่อแสวงหาผลประโยชน์แล้ว เมืองท่าและเมืองใหญ่ ๆ ในอินโดนีเซียยังได้กลายเป็นพื้นที่รองรับความทันสมัยของประเทศเจ้าอาณานิคมด้วยเช่นกัน อย่างเช่นเทคโนโลยีการถ่ายภาพ ซึ่งกล้องถ่ายภาพได้กลายเป็นเครื่องมือชิ้นสำคัญที่เจ้าอาณานิคม พยายามที่จะใช้เพื่อบันทึกเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งภูมิประเทศและคนพื้นเมือง ภาพถ่ายในช่วงแรกที่ถ่ายโดยช่างภาพชาวตะวันตกได้สะท้อนให้เห็นภาพของคนพื้นเมืองผ่านสายตจักรวรรดิได้อย่างชัดเจน

ภาพถ่ายจำนวนมากในอินโดนีเซีย ในเวลาต่อมาได้ถูกผลิตซ้ำให้กลายเป็นภาพถ่ายประวัติศาสตร์ที่ถูกนำไปใช้ในหลายสถานที่และหลายโอกาส ซึ่งภายใต้บริบทใหม่นั้น ล้วนเป็นภาพที่ถูกถ่ายขึ้นตั้งแต่สมัยอาณานิคมเรื่อยมาจนถึงระยะต้นที่อินโดนีเซียได้รับเอกราช ภาพเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของเทคโนโลยีและความทันสมัยที่เข้ามายังอินโดนีเซีย เช่นเดียวกับประติมากรรมสมัยใหม่หลายอย่างที่เดินทางมายังดินแดนอาณานิคม ภาพถ่ายเหล่านี้จึงถือกำเนิดขึ้นภายใต้บริบทและความหมายเฉพาะของยุคสมัยดังกล่าว ก่อนที่ความหมายเหล่านี้จะเปลี่ยนแปลงไปเมื่อถูกนำไปใช้ในบริบทใหม่ ๆ ในเวลาต่อมา

เทคโนโลยีการถ่ายภาพและภาพถ่ายในดินแดนหมู่เกาะเครื่องเทศ

ภาพถ่ายเกิดขึ้นมาเพื่อบันทึกเรื่องราวเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และเมื่อเวลาผ่านไป ภาพถ่ายได้กลายเป็นหลักฐานชิ้นหนึ่งที่สามารถแสดงให้เห็นถึงเรื่องราวในอดีตของสถานที่หรือผู้คนได้ ซึ่งความหมายของภาพถ่ายตรงกับสุภาษิตจีนบทหนึ่ง ที่กล่าวไว้ว่า “ภาพเพียงภาพเดียวดีกว่าคำพูดพันคำ” ภาพถ่ายจึงเปรียบเสมือนหลักฐานทางประวัติศาสตร์อีกประเภทหนึ่ง ที่ทำให้คนใน

ปัจจุบันสามารถรับรู้ถึงอดีตผ่านสิ่งที่ปรากฏในภาพถ่าย ทั้งผู้คน สิ่งก่อสร้าง วิถีชีวิต สังคม และวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังสามารถบ่งบอกได้ว่าภาพนั้นเป็นภาพแทนของความเป็นจริง ที่เข้ามามีบทบาทในการช่วงชิงพื้นที่การนำเสนอเรื่องราวต่าง ๆ ที่ไม่ต่างไปจากการสื่อสารด้วยตัวอักษร ภาพถ่ายในฐานะหลักฐานสมัยใหม่จึงเป็นสิ่งที่สามารถบอกเล่าประวัติศาสตร์ของสังคมได้ไม่น้อยไปกว่าเอกสารหรือหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่บันทึกผ่านตัวอักษร ทั้งนี้เนื่องจากชีวิตประจำวันของมนุษย์ในยุคโลกาภิวัตน์สามารถรับรู้ข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว ประกอบกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ส่งผลให้วัฒนธรรมการถ่ายภาพเป็นสิ่งที่ผู้ส่งสารสามารถส่งข้อมูลไปยังผู้รับด้วยเวลาที่จำกัด และมีความรวดเร็วกว่าการอธิบายด้วยตัวอักษร รวมทั้งมีความน่าเชื่อถือจากการที่ผู้รับสารสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ในเชิงประจักษ์

สำหรับประเทศอินโดนีเซีย การถ่ายภาพได้เข้าสู่สังคมชาวโद्यนักรท่งเียวชาวยุโรปเมื่อประมาณปี ค.ศ. 1870 และต่อมาการถ่ายภาพได้กลายเป็นงานอดิเรกและวัฒนธรรมของคนชนชั้นสูง ซึ่งพวกเขามีฐานะเป็นเหมือนกับผู้ที่เผยให้เห็นโลกทั้งสองด้านของหมู่เกาะอินดิส นั่นคือความงดงามของจารีตประเพณีแบบดั้งเดิม และความรุ่งโรจน์ของยุคสมัยใหม่ภายใต้การปกครองของอาณานิคม (Strassler, 2010, p. 41) เมื่อก้าวเข้าสู่ปี ค.ศ. 1900 กล้องถ่ายรูปได้ผันตัวกลายเป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่สามารถหาซื้อได้ง่าย รวมทั้งฟิล์มถ่ายภาพและเทคนิคการถ่ายภาพที่ได้ถูกพัฒนาขึ้นมาได้ช่วยกระตุ้นความสนใจ ทำให้การถ่ายภาพกลายเป็นงานอดิเรกของทั้งชาวดัตช์และชาวพื้นเมือง นอกจากนี้การที่คนจีนเข้ามามีบทบาทในอุตสาหกรรมการถ่ายภาพในอินโดนีเซีย ทำให้การถ่ายภาพได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในยุคหลังอาณานิคม โดยที่คนจีนมีส่วนสำคัญในการพัฒนาเทคโนโลยีการถ่ายภาพ ตลอดจนการพัฒนาวงการภาพยนตร์และแผ่นเสียงอีกด้วย

การเข้ามาของดัตช์ (ประเทศเนเธอร์แลนด์ในปัจจุบัน) ในยุคพาณิชย์นิยม การจัดตั้งบริษัทอินเดียตะวันออกของดัตช์ หรือวีไอซี (Vereenigde Oost-Indische Compagnie: VOC) อันเป็นเครื่องหมายทางการค้าที่สถาปนาอำนาจบนเกาะชวา จนกระทั่งการควบคุมหมู่เกาะอินดิสได้อย่างเบ็ดเสร็จภายใต้ยุคอาณานิคม ส่งผลให้ดัตช์กลายเป็นตัวละครหลักในประวัติศาสตร์ตลอดช่วงเวลา กว่า 300 ปี ของอินโดนีเซียหัวเมืองหลักบนเกาะชวาที่นอกเหนือจากเมืองปัตตาเวีย ได้กลายเป็นฐานการควบคุมของรัฐบาลอาณานิคม รวมทั้งเป็นพื้นที่รองรับความทันสมัย และการพัฒนาตามแบบแผนตะวันตก ทั้งเทคโนโลยี ระบบสาธารณูปโภค และระบบการศึกษา

บทบาทนักถ่ายภาพ กับการถ่ายภาพดัตช์อีสต์อินดิส

ความพยายามของมนุษย์ในการที่จะบันทึกภาพสิ่งที่ตัวเองเห็นด้วยตาลงบนกระดาษหรือวัตถุโดยให้ปรากฏอย่างที่เป็นจริงนั้น สามารถสืบย้อนไปได้อย่างน้อยตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา อย่างไรก็ตาม ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการประดิษฐ์คิดค้นในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้ส่งอิทธิพลสำคัญต่อการสร้างกล้องถ่ายรูปขึ้น ซึ่งมีพัฒนาการให้เห็นมาจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะจากการค้นคว้าทดลองและประดิษฐ์กล้องถ่ายรูปโดยโจเซฟ นีป (Joseph Niépce) นักประดิษฐ์ชาวฝรั่งเศส ที่สามารถทำให้ภาพถ่ายชุดแรกในช่วง ค.ศ. 1825 - 1827 นั้นติดอยู่บนกระดาษได้อย่างถาวรโดยไม่เลือนหายไป (Newhall, 1949, p. 12-16) หลังการทดลองของนีป นักประดิษฐ์คิดค้นอีกหลายคนในแวดวงนักประดิษฐ์ที่ปารีสและลอนดอน ก็ได้พัฒนาเทคโนโลยีการถ่ายภาพขึ้นอย่างต่อเนื่อง กระทั่งในปี ค.ศ. 1839 เมื่อสมาคมวิทยาศาสตร์

(Academy of Science) แห่งฝรั่งเศส ได้จ่ายค่าลิขสิทธิ์ให้แก่ทายาทและหุ้นส่วนธุรกิจของนิป เพื่อพัฒนาเทคโนโลยีต่ออย่างเป็นทางการ กล้องถ่ายรูปได้กลายเป็นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ที่สร้างความ ตื่นตาตื่นใจและเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในหมู่สาธารณชนทั่วทั้งยุโรปและต่อเนื่องถึงสหรัฐอเมริกา เกิดการทดลองพัฒนาต่ออีกหลายรูปแบบทั้งในเทคโนโลยีของกล้องถ่ายภาพและภาพถ่าย (Rosenblum, 1997, p. 14-37) ทั้งนี้และภาพถ่ายกลายเป็นทั้งสิ่งแปลกใหม่ที่เริ่มเพิ่มปริมาณและ กระจายตัวอย่างรวดเร็ว ช่างถ่ายภาพทั้งมืออาชีพและมือสมัครเล่นเพิ่มจำนวน พร้อม ๆ กับร้าน ถ่ายภาพที่เริ่มปรากฏทั่วแทบทุกเมืองใหญ่ในยุโรปและอเมริกา ก่อนที่จะขยายมาสู่ดินแดน อาณานิคมที่อยู่ภายใต้อำนาจของมหาอำนาจตะวันตก

ในกรณีของดินแดนดัชชีอีสต์อินดีส (ประเทศอินโดนีเซียในปัจจุบัน) บริษัทที่ทำธุรกิจด้าน การถ่ายภาพแห่งแรกที่ตั้งขึ้นในเมืองปัตตาเวีย ชื่อ บริษัทวูดเบอร์รี่แอนด์เพจ (Woodbury & Page) เมื่อ ค.ศ. 1857 บริษัทแห่งนี้ก่อตั้งขึ้นจากความร่วมมือของช่างภาพชาวอังกฤษสองคน คือ วอลเตอร์ เบทเลีย์ วูดเบอร์รี่ และเจมส์ เพจ ทั้งสองทำธุรกิจเกี่ยวกับการรับจ้างถ่ายภาพ ทำโปสการ์ด และเป็น คลังรวบรวมภาพถ่ายสำหรับผู้ต้องการใช้บริการ ในกระบวนการรวบรวมภาพเพื่อขายแก่ผู้สนใจ พวกเขาได้ออกเดินทางตระเวนถ่ายรูปไปในหลายพื้นที่ของโลก และรวมถึงการเดินทางมาถึงดินแดน ดัชชีอีสต์อินดีส หลังจากได้ก่อตั้งบริษัทขึ้นแล้วในปีถัดมาวูดเบอร์รี่และเพจก็ได้ออกเดินทางไปทั่วชาว กลางและชาวตะวันตกออกเพื่อถ่ายภาพในพื้นที่ต่าง ๆ ผลงานการถ่ายภาพจำนวนมากของพวกเขาได้ บันทึกรูปภาพสังคมดัชชีอีสต์อินดีสที่อยู่ภายใต้การปกครองของดัชชี และเป็นหนึ่งในกลุ่มภาพถ่ายจาก ยุคอาณานิคมที่ถูกผลิตซ้ำมากที่สุดในเวลาต่อมา โดยเฉพาะภาพจากชาวและบาหลี (Reed (Ed.), 1991, p. 10-11) ที่สะท้อนให้เห็นภูมิทัศน์ของดินแดนในโลกอุษาคเนย์และภาพวิถีชีวิตของคน พื้นเมือง

ภาพที่ 1 ภาพพระเด่นสาและห์และครอบครัว (ค.ศ. 1872)
ตัวอย่างผลงานของวอลเตอร์ เบทเลีย์ วูดเบอร์รี่ และเจมส์ เพจ

นับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1840 เป็นต้นมา ได้มีความแพร่หลายของการถ่ายภาพในพื้นที่ต่าง ๆ กระจายตัวในวงกว้างภายในดินแดนดัตช์อีสต์อินดีสและลักษณะของภาพที่ถ่ายนั้นก็มีความหลากหลายอันเป็นตัวสะท้อนความสนใจของช่างภาพคนผิวขาวในช่วงเวลานั้น อาทิเช่น ภาพภูมิทัศน์ของสถานที่ ภาพเมืองท่าการค้า ภาพคนพื้นเมือง ภาพศิลปะการแสดงอันน่าตื่นตา ภาพภายในราชสำนัก เป็นต้น และเมื่อร้านถ่ายภาพได้ถูกสร้างขึ้นในดินแดนแห่งนี้ในช่วงทศวรรษที่ 1870 ก็ยิ่งเป็นตัวสะท้อนให้เห็นถึงการนิยมในการถ่ายภาพโดยเฉพาะในบรรดาหมู่คนผิวขาวและกระแสการท่องเที่ยวในยุคอาณานิคมได้เป็นอย่างดี

นอกจากวูดเบอร์รี่และเพจ ช่างภาพในยุคสมัยดัตช์อีสต์อินดีสแล้ว ยังมีช่างภาพคนสำคัญ เช่น ออดอล์ฟ เซียนเฟอร์ (Adolph Schaefer) ซึ่งได้รับการชักชวนว่าจ้างจากรัฐบาลดัตช์ให้มารับหน้าที่เป็นช่างภาพเพื่อถ่ายภาพอนุสาวรีย์และภูมิประเทศในดัตช์อีสต์อินดีสช่วงทศวรรษ 1840 อิสสิโดเร วาน คินสเบอร์เกน (Isidore Van Kinsbergen) ซึ่งเป็นช่างภาพในปัตตาเวียที่มีผลงานเด่นคือภาพถ่ายที่สถาปัตยกรรม รูปปั้น ที่แผ่ไปด้วยตำนานและความเชื่อของคนพื้นเมือง ชาร์ลส์ เจ. เคลงโรธ (Charles J. Kleingrothe) ผู้ทำงานเป็นช่างถ่ายภาพในช่วงทศวรรษ 1880 มีผลงานอย่างภาพถ่ายที่ไร่ยาสูบ โรงงาน และคลังเก็บสินค้า โดยมักปรากฏภาพผู้ใช้แรงงานซึ่งเป็นชาวพื้นเมืองและชาวจีน ซึ่งทำให้ภาพถ่ายของเขาเป็นเสมือนเอกสารที่บันทึกเรื่องราวและบทบาทที่ทำให้เห็นความแตกต่างทางชนชั้นในสังคมดัตช์อีสต์อินดีส ออนเนส ครูดเจียน (Onnes Kurkdjian) ซึ่งมีผลงานถ่ายภาพอยู่ในช่วงทศวรรษ 1890 โดยเขาออกเดินทางไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วดัตช์อีสต์อินดีสเพื่อถ่ายภาพผู้คน วิถีชีวิต และภูมิประเทศ หนังสือรวบรวมผลงานภาพถ่ายของเขาเป็นหลักฐานบันทึกภาพความหลากหลายซึ่งมีทั้งชาวพื้นเมือง ผู้มีฐานะนรคึกคัก ย่านการค้าของชาว และภาพถ่ายทิวทัศน์ (Reed (Ed.), 1991, p. 10-11)

ช่างภาพในดัตช์อีสต์อินดีสที่มีผลงานภาพถ่ายโดดเด่นยังรวมถึง ซี. บี. นูเดนฮุส (C.W. Nieuwenhuis) ซึ่งเป็นช่างภาพผู้เชี่ยวชาญการถ่ายภาพภูมิประเทศและภาพถ่ายเชิงชาติพันธุ์วรรณา มีผลงานเด่นเป็นที่รู้จักอย่างภาพถ่ายทหารเนยสแห่งสุมาตรา เฮช. เอ็ม. นีบ (H.M. Neeb) นายแพทย์ชาวดัตช์ ที่นอกจากจะเป็นแพทย์ผู้เชี่ยวชาญแล้วยังเป็นช่างถ่ายภาพสมัครเล่น ภาพถ่ายความสูญเสียจากสงครามจากการรุกรานของดัตช์ต่อชาวพื้นเมืองซึ่งเป็นผลงานเด่นของนีบได้กลายเป็นกลุ่มภาพที่บันทึกประวัติศาสตร์ การรุกรานของจักรวรรดิและการต่อต้านอาณานิคม ธิลลี ไวเซนบอร์น (Thilly Weissenborn) ช่างภาพหญิงชาวดัตช์ที่เรียนรู้ทักษะการถ่ายภาพจากครูดเจียนสตูดิโอ (Kurkdjian Studio) เธอหลงใหลในศาสนา พิธีกรรม และวัฒนธรรมของคนพื้นเมือง ผลงานเด่นคือกลุ่มภาพใบหน้าของสตรี เครื่องแต่งกายที่หรูหรา นางรำหญิงที่เพิ่งเริ่มเข้าสู่วัยสาว และภาพผู้หญิงบาทลีเปลือยกาย (Reed (Ed.), 1991, p. 10-11)

ทาสสิโล อัดัม (Tassilo Adam) เริ่มต้นทำงานที่ดัตช์อีสต์อินดีสในช่วงทศวรรษ 1920 ในฐานะเป็นข้าราชการอาณานิคมชาวดัตช์ พร้อมกันนั้นก็ช่างภาพผู้เชี่ยวชาญถ่ายภาพในมิติชาติพันธุ์วรรณา เขาใช้เวลากว่า 14 ปี อาศัยกับชาวบาตักที่สุมาตราเหนือและได้ถ่ายภาพวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนพื้นเมือง นอกจากนั้น ผลงานเด่นของเขายังรวมถึงภาพถ่ายนางรำในราชสำนักของสุลต่านที่ชวากลาง วอลเทอร์ สไปส์ (Walter Spies) เป็นศิลปินช่างภาพชาวเยอรมันที่อาศัยอยู่ในดัตช์อีสต์อินดีสในช่วงทศวรรษ 1930 ผลงานภาพถ่ายส่วนใหญ่เป็นภาพวิถีชีวิตประจำวัน วัฒนธรรม และพิธีกรรมของชาวพื้นเมืองในหมู่เกาะอินโดนีเซีย โดยมีผลงานเด่นคือภาพถ่ายระบำ

บารอง (Barong) ส่วนเฮนรี ชาร์เทียร์-เบรส์สัน (Henri Cartier-Bresson) เป็นช่างภาพชาวฝรั่งเศสซึ่งมีผลงานเด่นคือภาพการร่ายรำของชาวบาห์ลี และโดยเฉพาะกลุ่มภาพของขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราช ในฐานะที่เป็นหนึ่งในบันทึกทางประวัติศาสตร์ ภาพถ่ายของเขาได้บ่งบอกถึงช่วงเวลาที่เป็นอินโดนีเซียเริ่มปรากฏและอำนาจอาณานิคมเริ่มเสื่อมลง (Reed (Ed.), 1991, p. 12)

นอกจากช่างถ่ายภาพชาวตะวันตก ดัตช์ฮิสต์อินดิสยังมีช่างถ่ายภาพมืออาชีพชาวพื้นเมืองที่มีผลงานโดดเด่นได้รับการยอมรับอยู่ด้วยเช่นกัน บุคคลที่มีชื่อเสียงที่สุด คือ คาสเซียน เซปฮาส (Kassian Cephas) ช่างภาพชาวชวาซึ่งเข้าสู่อาชีพช่างภาพและเริ่มมีผลงานในช่วงทศวรรษ 1860 ต้นทศวรรษถัดมาเขาได้ทำงานเป็นช่างภาพประจำพระองค์ของสุลต่านแห่งยอกยาคารตา และพระบรมวงศานุวงศ์ ผลงานของคาสเซียน เซปฮาส หลายชิ้นได้รับการยอมรับและมีชื่อเสียงอย่างมาก หนึ่งในผลงานสร้างชื่อคือภาพถ่ายขององค์สุลต่านแห่งยอกยาคารตาฮาเมงกูบูวอนอที่ 7 (Hamengku Buwono 7) รวมทั้งภาพถ่ายบุโรพุทโธและปรัมบานันซึ่งถ่ายในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ในช่วงเวลานั้นนับได้ว่าเป็นจุดสูงสุดในอาชีพช่างภาพของเขา (Knaap, 1999, p. 1-24)

ภาพที่ 2 ภาพถ่ายจากราชสำนักยอกยาคารตา ตัวอย่างผลงานของคาสเซียน เซปฮาส

เกาะชวา : ปฐมบทแห่งเทคโนโลยีการถ่ายภาพในดินแดนดัตช์ฮิสต์อินดิส

เกาะชวาและสังคมคนชวาเป็นสถานที่แรกและคนกลุ่มแรกที่เข้าถึงเทคโนโลยีการถ่ายภาพ เพราะด้วยที่ตั้งอันเป็นศูนย์กลางของการปกครองโดยเจ้าอาณานิคมและการที่คนชวามีความใกล้ชิดกับคนผิวขาวโดยเฉพาะกลุ่มคนชั้นสูงชาวชวาที่ทำงานให้กับระบอบอาณานิคม ด้วยเหตุนี้แม้การถ่ายภาพในดินแดนอาณานิคมแห่งนี้ในช่วงแรกจะจำกัดขอบเขตอยู่ในการจัดการของเจ้าอาณานิคมหรือบรรดาคนผิวขาวที่เน้นการถ่ายภาพในช่วงเวลาของการท่องเที่ยวหรือเดินทางไปยังสถานที่เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ในแง่หนึ่งแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างความนิยมหรือการแพร่กระจายของการถ่ายภาพที่เกิดขึ้นควบคู่กับกระแสการท่องเที่ยวในยุคอาณานิคมที่เริ่มได้รับความนิยมมากขึ้น โดยเฉพาะจากบรรดาคนผิวขาว แต่อย่างไรก็ตาม ในเวลาต่อมาเริ่มมีคนชั้นสูงชาวชวาและกลุ่มคนจีนผู้มั่งคั่งที่ได้สัมผัสกับประสบการณ์การถ่ายภาพอันน่าตื่นตาตื่นใจนี้ ดังจะเห็นได้จากความนิยมในการ

ถ่ายภาพของคนทั้งสองกลุ่มนี้เก็บไว้เพื่อเป็นการบ่งบอกสถานะทางสังคม และเศรษฐกิจของตนในช่วงเวลานั้น (Strassler, 2010, p. 6-7)

ในช่วงทศวรรษ 1910 กล้องถ่ายรูปกลายเป็นสิ่งที่หาได้ง่ายทำให้คนพื้นเมืองสามารถเข้าถึงเทคโนโลยีการถ่ายภาพได้มากขึ้น จะสังเกตได้จากการเพิ่มจำนวนของช่างสมัครเล่นชาวพื้นเมือง การถ่ายภาพกลายเป็นงานอดิเรกที่ได้รับความนิยม ภาพถ่ายในช่วงเวลานี้จึงสะท้อนวิถีชีวิต การเดินทางท่องเที่ยว (Strassler, 2010, p. 38) โดยที่กล้องถ่ายรูปเป็นเสมือนเพื่อนร่วมเดินทางของผู้คน และในช่วงเวลาก่อนได้รับเอกราช ภาพถ่ายเหตุการณ์การต่อสู้เรียกร้องเอกราชของคนพื้นเมืองได้ถูกบันทึกไว้เพื่อเป็นหลักฐานและความทรงจำให้กับทั้งเจ้าอาณานิคมและคนพื้นเมือง

ในช่วงปลายของยุคอาณานิคมและช่วงต้นหลังเอกราชของอินโดนีเซีย การถ่ายภาพได้รับความนิยมเป็นอย่างมากโดยเฉพาะจากบรรดาช่างถ่ายภาพมือสมัครเล่นที่มีการก่อตั้งกลุ่มขึ้นเพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ และมีการเปิดร้านถ่ายภาพกันอย่างแพร่หลายมากขึ้นจากคนพื้นเมืองชนชั้นสูงและคนจีนในเมืองใหญ่ พัฒนาการและความก้าวหน้าในเรื่องภาพถ่ายและการถ่ายภาพในยุคหลังเอกราชของอินโดนีเซียมาจากปัจจัยสำคัญ คือ การที่กลุ่มคนจีนซึ่งเป็นที่ยอมรับกันดีว่ามีความเชี่ยวชาญทางการค้าและเป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อสถานะทางเศรษฐกิจของอินโดนีเซียเป็นเวลานาน ได้เริ่มหันมาสนใจในกิจการร้านถ่ายภาพมากขึ้นจนทำให้เกิดร้านถ่ายภาพกระจายตัวอยู่ตามเมืองใหญ่ ๆ ทั่วเกาะชวา และร้านเหล่านี้มีความน่าสนใจที่ชื่อร้านของชาวจีนในยุคแรก ๆ หลังเอกราชของอินโดนีเซียสะท้อนให้เห็นความพยายามที่จะเกาะเกี่ยวสัมพันธ์อยู่กับวาทกรรมชาตินิยมอินโดนีเซีย และสีสันของร้านถ่ายภาพเหล่านี้ก็ขึ้นอยู่กับตัวสินค้าหลักประเภทฟิล์ม ไม่ว่าจะเป็น ฟูจิ โกดัก และโคนิก้า เป็นต้น (Strassler, 2010, p. 11)

หลังจากอินโดนีเซียได้รับเอกราชภาพถ่ายจากเหตุการณ์การต่อสู้เพื่อเอกราชนั้นได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่รัฐบาลอินโดนีเซียใช้เพื่อสร้างความทรงจำให้กับคนในชาติ เพื่อให้ผู้คนมีความทรงจำที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยที่รัฐเป็นผู้ควบคุมการตีความและให้ความหมายต่อภาพถ่ายที่นำมาเสนออย่างเบ็ดเสร็จ กล่าวได้ว่าประวัติศาสตร์ของภาพถ่ายในอินโดนีเซียช่วงแรกเริ่มนั้นเป็นความทันสมัยที่เกี่ยวข้องอยู่กับเจ้าอาณานิคมและชนชั้นสูงในสังคม เนื่องจากคนสองกลุ่มนี้มีความสามารถในการเข้าถึงเทคโนโลยีการถ่ายภาพ ไม่เพียงแต่ภาพถ่ายได้ทำหน้าที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์อีกรูปแบบหนึ่ง แต่ยังได้สะท้อนให้เห็นความจริงที่เกิดขึ้นอันมาจากทัศนะของคนเหล่านี้ ก่อนที่การถ่ายภาพจะแพร่หลายสู่ชนชั้นกลางในสังคม

ภาพถ่ายอาณานิคมในสายตาจักรวรรดิ

ภาพถ่ายสามารถสะท้อนประเด็นได้มากกว่าสิ่งที่ปรากฏอยู่ในภาพ หากเปรียบกับงานวรรณกรรม ภาพและวรรณกรรมมีปัจจัยในการประกอบสร้างที่คล้ายคลึงกัน ทั้งบริบทแวดล้อมที่ย่อมส่งผลต่อมุมมองและวิธีคิดของผู้ประพันธ์วรรณกรรมและช่างภาพ ทั้งตัวอักษรและภาพถ่ายต่างทำหน้าที่ในการเล่าเรื่องจากทั้งความหมายตรงและความหมายแฝง ในกระบวนการถ่ายทอดผลงานของทั้งช่างภาพและนักประพันธ์แน่นอนว่าส่วนหนึ่งเกิดจากประสบการณ์ทางสังคม การหล่อหลอมทางวัฒนธรรม ตลอดจนระบบการเมืองเศรษฐกิจ ซึ่งในช่วงเวลานั้นที่มีอิทธิพลอยู่และโดยทั้งทางตรงและทางอ้อม ในบริบทของภาพถ่ายเราจะพบว่าสิ่งที่ภาพถ่ายบันทึกนั้นเป็นสิ่งที่เคยมีอยู่จริงทั้งเหตุการณ์ วัตถุ ตลอดจนตัวบุคคล ภาพถ่ายทำหน้าที่จัดเก็บห้วงเวลาที่ผ่านไปแล้ว และเป็น

เสมือนเอกสารที่ทำให้คนในปัจจุบันหวงแหนถึงสิ่งที่เคยมีอยู่หรือเคยเกิดขึ้น ในขณะเดียวกัน คนที่ไม่เคยมีความทรงจำหรือส่วนร่วมกับสิ่งที่ถูกบันทึกในภาพถ่ายนั้น ก็สามารถรับรู้ได้ว่ามันคืออดีต (ธนวิ โชติประดิษฐ์, 2553, น. 179-181) จากการที่มันทำหน้าที่บันทึกช่วงเวลาที่ผ่านมาผ่านไป

เทคโนโลยีการถ่ายภาพมาถึงดัตช์ฮิสต์อินดิสในช่วงจักรวรรดินิยมเข้มข้น ในช่วงเวลาดังกล่าว ความพยายามที่จะยึดครองดินแดนใหม่ ๆ เริ่มสิ้นสุดลง เข้าสู่ช่วงเวลาแห่งการสถาปนาอำนาจอาณานิคมให้เห็นผลจริงเป็นรูปธรรม ขณะที่ในมิติทางสังคม ลักษณะสังคมอาณานิคมได้พยายามจัดลำดับชั้นและจำแนกคนกลุ่มต่าง ๆ เข้าสู่โครงสร้างสังคมแบบอาณานิคม ความคิดว่าด้วยการเป็นผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง อุดมการณ์ทางเพศ ความยิ่งใหญ่ของดินแดนที่ตนเองปกครอง และความคิดความเชื่อของชาวผิวขาวผู้ปกครองได้แพร่กระจายสู่สังคม ภาพถ่ายในช่วงเวลาดังกล่าวได้บันทึกความคิดเหล่านี้ไว้ด้วยเช่นกัน

ภาพถ่ายยุคอาณานิคมที่ปรากฏอยู่จำนวนไม่น้อยกลุ่มหนึ่ง ได้สะท้อนให้เห็นความปรารถนาที่จะสถาปนาอำนาจอาณานิคมเหนือพื้นที่ดัตช์ฮิสต์อินดิส (อินโดนีเซีย) นอกจากช่วงภาพจำนวนหนึ่งที่ได้ออกเดินทางไปพร้อมนักสำรวจหรือนักทำแผนที่ และภาพถ่ายเป็นองค์ประกอบสำคัญหนึ่งของคณะสำรวจแต่ละกลุ่ม ช่วงถ่ายภาพชาวตะวันตกหลายคนมักนิยมถ่ายภาพภูมิประเทศหลากหลายแบบของดินแดนอาณานิคม หรือกระทั่งภาพถ่ายดินแดนไร้คนแลและการค้นพบโบราณสถานแห่งใหม่ที่เป็นที่นิยมกันมากนั้น ก็สามารถสะท้อนให้เห็นความปรารถนาที่จะสถาปนาอำนาจเหนือดินแดนอาณานิคมของตน

ความต้องการที่จะปกครองไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่การปกครองเหนือพื้นที่ภูมิประเทศเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการมีอำนาจเหนือผู้คนที่เคยเป็นเจ้าของพื้นที่อยู่ก่อน ภาพถ่ายคนพื้นเมืองจึงเป็นกลุ่มภาพอีกกลุ่มหนึ่งที่ช่วงภาพทั้งมืออาชีพและมือสมัครเล่นในดัตช์ฮิสต์อินดิสนิยมถ่ายกัน คนพื้นเมืองในภาพถ่ายเหล่านี้แต่ละภาพมักจะถูกตกแต่งเรือนร่างให้สะท้อนเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ของตนออกมาให้โดดเด่น ถูกกล้องถ่ายรูปจัดวางไว้ในเฟรมภาพคล้ายวัตถุสิ่งของที่ถูกรอครอบครอง และเมื่อประกอบกันเข้ากับภาพคนจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ก็จะแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของผู้คนพื้นเมืองในดัตช์ฮิสต์อินดิสซึ่งล้วนตกอยู่ภายใต้การปกครองของเจ้าอาณานิคมเดียวกัน

ในขณะที่คนพื้นเมืองมักถูกกล้องถ่ายรูปบันทึกไว้ในฐานะสิ่งที่ถูกรอครอบครอง ถูกจัดวางและจัดองค์ประกอบราวกับการจัดแสดงสิ่งแปลกใหม่แปลกตา ภาพถ่ายของชาวผิวขาวเจ้าอาณานิคมมักจะถูกจัดวางไว้เคียงคู่กับความทันสมัย หูหระ สะดวกสบาย และภายใต้สิ่งแวดล้อมที่สะอาดและปลอดภัย นอกจากจะสะท้อนความรู้สึกถึงความเหนือกว่า สูงส่งกว่า และอยู่ในสถานภาพที่ดีกว่า ภาพถ่ายในกลุ่มนี้ยังได้แสดงออกถึงความสำเร็จในการนำความเจริญรุ่งเรือง สงบปลอดภัย มาสู่ดินแดนที่เคยป่าเถื่อนล้าหลัง

บทสรุป

ความเป็นมาของการถ่ายภาพในกรณีดัตช์ฮิสต์อินดิสมีจุดเริ่มต้นมาจากการเข้ามาของเจ้าอาณานิคม โดยลักษณะของภาพถ่ายในช่วงแรกของความทันสมัยภาพถ่ายถูกใช้เพื่อสะท้อนความทันสมัยที่เจ้าอาณานิคมสร้างขึ้น รวมทั้งวิวทิวทัศน์เพื่อใช้ประกอบการทำแผนที่ จนกระทั่งเกิดช่วงภาพสมัครเล่นที่หันไปสนใจการถ่ายภาพที่สะท้อนวิถีชีวิตประจำวัน ตลอดจนการถ่ายภาพใน

ราชสำนักต่าง ๆ อันเป็นศูนย์รวมจารีตประเพณีของชาว ผ่านอัตวิสัยของช่างภาพคนสำคัญในประวัติศาสตร์การถ่ายภาพยุคอาณานิคม

กล่าวได้ว่าความสำเร็จในการปฏิบัติการกิจของคนผิวขาวยังปรากฏเห็นอย่างเด่นชัดในกลุ่มภาพชุดใหญ่ของช่างภาพชาวตะวันตกหลายคนทีเลือกจะถ่ายภาพตึกกรมบ้านช่อง อาคารสูงใหญ่งดงาม ถนนหนทาง ที่โอ่อ่ามีความเป็นระเบียบ เทคโนโลยีสมัยใหม่ และความเจริญของเมืองอาณานิคม ความก้าวหน้าทันสมัยเป็นสิ่งยืนยันความสำเร็จของการปกครองของเจ้าอาณานิคมสามารถนำไปวัดประชันกับเจ้าอาณานิคมอื่น ๆ ที่พยายามอวดอ้างความสำเร็จในลักษณะเดียวกันนั้น ทั้งนี้การศึกษาในประเด็นดังกล่าวเป็นการศึกษาเพื่อให้เห็นถึงการเกิดขึ้นและพัฒนาการของเทคโนโลยีการถ่ายภาพในบริบทของอินโดนีเซียในยุคอาณานิคม ที่นับว่าเป็นความทันสมัยอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในอุษาคเนย์ หากมองย้อนกลับมากรณีของไทยภาพถ่ายจำนวนมากในอดีตที่ถูกบันทึกจากฝีมือช่างภาพทั้งชาวตะวันตกหรือชาวไทยเองจำนวนมาก ถูกนำมาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในศาสตร์สาขาต่าง ๆ บ้างก็ถูกจัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑ์ ซึ่งในปัจจุบันเราไม่อาจปฏิเสธได้ว่า การอธิบายด้วยภาพถ่ายเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันมากกว่าการอธิบายด้วยตัวอักษรซึ่งต้องใช้เวลาในการอ่านและทำความเข้าใจ ภาพถ่ายไม่เพียงช่วงชิงพื้นที่ในการอธิบายสิ่งต่าง ๆ ในยุคสมัยใหม่ แต่ยังมีคุณูปการในฐานะการหลักฐานทางประวัติศาสตร์อีกประเภทหนึ่งที่เข้ามามีบทบาทและท้าทายหลักฐานที่บันทึกด้วยอักษรอย่างน่าสนใจ

.....

เอกสารอ้างอิง

- ธนาวิ โชติประดิษฐ. (2553). **ปรากฏการณ์นิตยสาร: รวมบทความว่าด้วยทัศนียภาพของศิลปะร่วมสมัย**. กรุงเทพฯ : สมมติ.
- Knaap, G. (1999). **Cephas, Yogyakarta: Photography in the Service of the Sultan**, Leiden: KITLV.
- Levy Reed, J. (Ed.). (1991). **Toward independence: A century of Indonesia photographed**. SF, CA: Ansel Adams Center.
- Newhall, B. (1949). **The history of photography: from 1839 to the present day**. NY: The Museum of Modern Art.
- Rosenblum, Naomi. (1997). **A World history of photography** (3rd ed.). New York: Abbeville Press.
- Strassler, Karen. (2010). **Refracted visions: Popular photography and national modernity in Java**. Durham,NC: Duke University Press.